

De academische blik op het literaire oeuvre van Jan de Roek.

Beschouwingen bij een beperkt receptie-overzicht.¹

Yves T'Sjoen, Universiteit Gent

Samenvatting

De Vlaamse experimentele dichter en academicus Jan de Roek (1941-1971) werkte jarenlang aan een dichtbundel, *Jeunesse dorée*, die tijdens zijn leven niet is uitgegeven. De eerste editie van dit lange gedicht (ook wel een reeks gedichten genoemd) verscheen in de *Verzamelde gedichten* (Pink Editions and Productions, 1980).

Vanaf de uitgave van De Roeks verzameld werk, verschenen in twee banden (gedichten en essays) in het voorjaar van 1980, is door de literaire kritiek in Vlaanderen vooral aandacht besteed aan thematiek van het oeuvre en de literair-institutionele positie van de schrijver. De Roek is voorgesteld als een intermediair tussen jonge studentendichters van de VUB, als organisator van literaire groeperingen en redacteur van experimentele periodieken (zoals *Impuls*).

De kritische aandacht voor De Roek verdween geleidelijk in de jaren tachtig en negentig. De academici Brems en De Geest wezen in hun veel geciteerde studie *'Opener dan dicht is toe'*. *Poëzie in Vlaanderen 1965-1990* op de belangrijke rol van De Roek in het subveld van de neo- of postexperimentele poëzie in het Vlaamse literaire systeem. In zijn al even frequent geciteerde literatuurgeschiedenis voor de periode 1945-2005, *Altijd weer vogels die nesten beginnen* (2006), benadrukte Brems het belang van De Roeks literaire erfenis voor de ontwikkeling van het werk van de maniëristische Pink Poets (in de jaren zeventig).

Na de uitgave van *Hotel New Flandres* (2008) is een hernieuwde aandacht voor Jan de Roek ontstaan. Met acht geselecteerde gedichten (in feite drie fragmenten uit *Jeunesse dorée* en vijf verspreid gepubliceerde gedichten) wordt de 'oeuvre-dichter' neergezet als een van de belangrijke spelers in het naoorlogse literaire veld in Vlaanderen.

Correspondentie

Yves T'Sjoen
Vakgroep
Letterkunde –
Afdeling
Nederlands, UGent,
Blandijnberg 2,
9000 Gent
E-mail
Yves.TSjoen@
UGent.be

¹ Deze bijdrage is de bewerkte versie van de lezing 'De relevantie van de dichter Jan de Roek vandaag' ter gelegenheid van de boekvoorstelling van *Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek* (Letterenhuis, Antwerpen, zaterdag 22 oktober 2011). Met dank aan Eddy Bonte, Anne Marie Musschoot en Hans Vandevoorde.

De nieuwe anthologie met teksten uit De Roeks essayistische en literaire oeuvre, *Ik ben de overlevende* (2011), laat een verschuiving in de kritische aandacht zien. De thematische en institutioneel-poëtische benadering wordt ingeruild voor een meer contextuele lezing van De Roeks gedichten. De aandacht voor literatuurhistorische context, invloeden en netwerken vertrekt vanuit de tekst. In deze paper worden aan deze verschuiving in de beeldvorming van De Roeks literaire werk enkele beschouwingen gewijd.

Abstract

For years the Flemish experimental poet and academic essayist Jan de Roek (1941-1971) worked on *Jeunesse dorée*, a book of poetry which was not published during his lifetime. The long poem (also called a series of poems) appeared for the first time in the posthumously edited collected works (Pink Editions and Productions, 1980).

Since the appearance of De Roek's collected works, published in two volumes (poetry and essays) in the Spring of 1980, literary critics in Flanders focused on the author's poetics and, more specifically, on his literary-institutional position. De Roek is presented as an intermediary between young poets studying at the VUB (University of Brussels), as the organizer of literary circles and as the editor of experimental periodicals (such as *Impuls*).

The critical interest in the literary personality of De Roek gradually disappeared in the eighties and nineties. Only Brems & De Geest (1991) pointed at De Roek's crucial role in (the development of) the Flemish (post)experimental poetry. In 2006, in his literary history of postwar literature in the Netherlands and Flanders, Brems emphasized the importance of De Roek's literary heritage for the mannerist group of Pink Poets (in the seventies).

Since 2008, with the publication of the anthology *Hotel New Flandres*, we remark a (renewed) interest in De Roek's poetry. With eight poems (or three fragments of *Jeunesse dorée* and five other poems) De Roek is considered as one of the major players in the Flemish literary field since 1945. The new anthology with essays and poems of De Roek, published in 2011 (*Ik ben de overlevende*), shows a remarkable shift in the critical attention for the author. In Vandevoorde's introductory text, the thematic and poetical approach is replaced by an institutional and especially a more historical-contextual take on De Roek's poems and public appearance. This focus on context, influence and networks can be undertaken by a referential reading of the text. In this paper I will focus on the shift in the critical reception of De Roek's literature from context to text and to the context again.

1. INLEIDING

Tekstinterpretatief en institutioneel-poëticaal onderzoek zijn niet compatibel. Aldus stelde Gillis Dorleijn in een spraakmakend opstel in *Nederlandse letterkunde*. Een illustratie van deze volgens Dorleijn onverenigbare benaderingswijzen vinden we in de academische beschouwing over het werk van de jonggestorven Vlaamse schrijver Jan de Roek. In de jaren vóór de uitgave van de veelbesproken bloemlezing *Hotel New Flandres* (2008), en de inleidende tekst waarin De Roek door onder anderen Dirk van Bastelaere als een gezaghebbende en min of meer ‘paradigmatische’ literaire stem is gepositioneerd, is de kritische aandacht voor de dichter vooral toegespitst op de institutionele rol die De Roek heeft gespeeld. In toonaangevende poëziegeschiedenissen is hij herhaaldelijk neergezet als invloedrijk trendsetter en netwerkende spilfiguur voor aanstormende dichters (veelgenoemde namen zijn Wilfried Adams, Dirk Christiaens, Roger de Neef en Marcel Obiak). Drie jaar na *Hotel New Flandres*, meer bepaald in het najaar van 2011, is een bloemlezing uit De Roeks essays en gedichten verschenen. Ruim drie decennia na het postuum uitgegeven verzameld werk (1980) worden in de kritische belangstelling voor het werk van De Roek, met name voor het eerst door Hans Vandevoorde, enkele andere accenten gelegd. De hermeneutische en de literair-institutionele benaderingen die in vorige publicaties overwegend gescheiden blijven (Barthels, Bartosik & Dupuis, 1980 resp. Brems & De Geest; 1991 en Brems, 2006), worden in *Ik ben de overlevende* (De Roek, 2011) op elkaar betrokken.

In deze bijdrage wil ik de focus uitsluitend leggen op enkele gezaghebbende stemmen in de kritische receptie van De Roeks dichtwerk tot de publicatie van de bloemlezing *Ik ben de overlevende*. Naar aanleiding van deze uitgave zijn enkele recensies in dag- en weekbladen, op het internet en in literaire periodieken verschenen waarin overwegend biografische realia en verwijzingen naar het voorwoord van Hans Vandevoorde zijn verwerkt (Van Bastelaere, 2012; Bormans, 2011; De Coux, 2012 en Van der Straeten, 2012). In deze beschouwing staat de receptie van De Roek centraal, die uiteindelijk heeft geleid tot het initiatief van enkele vrienden en oud-collega’s van de dichter een anthologie uit de verzamelde gedichten en essays samen te stellen, en de wijze waarop De Roeks werk in de anthologie wordt belicht. In de kritieken vóór 2011, tot Vandevoorde’s (nieuwe) beeldvorming, is vooral gespeurd naar enkele aandachtspunten. Zonder te willen uitvergroten, kan wel degelijk worden gesproken over een accentverschuiving in de beperkte kritische aandacht die de poëzie van Jan de Roek tot de uitgave van *Ik ben de*

overlevende heeft gekregen. Uiteraard is de beperktheid van het tekstencorpus een obstakel voor allerlei generaliserende vaststellingen. Als tegenargument kan worden aangevoerd, en misschien is dit de relevantie van mijn exercitie, dat enkele academische publicaties en een veelbesproken bloemlezing waarin De Roek een prominente plaats inneemt, uiteindelijk hebben bijgedragen tot de symbolische waarde die de dichter aan het begin van de eenentwintigste eeuw in het literaire veld in Vlaanderen geniet. Academics (Barthels, Bartosik & Dupuis, 1980; Brems & De Geest, 1991; Buelens, 2001; Brems, 2006; Vervliet, 2010; Vandevoorde, 2011) en bloemlezers (Van Bastelaere, Jans & Peeters, 2008) hebben in hun beeldvorming van de *persona poetica* Jan de Roek een aanzienlijke rol gespeeld. De volgende receptiehistorische verkenning biedt een interpretatie van de beelden van De Roek die de afgelopen jaren tot stand zijn gekomen. De tekst wil vooral enkele benaderingswijzen in de literaire beschouwerspraktijk (periode 1980-2011) in kaart brengen. Mogelijk kan op grond van deze beschouwing bij uitbreiding iets worden gezegd over verschuivende aandachtspunten in de literatuurkritiek *tout court*.

2. PROEVE VAN IMAGOLOGISCHE VERKENNING: EEN CASUS

Jan de Roek (1941-1971), Vlaams dichter, essayist en doctorandus in de Nederlandse letterkunde, overleed op 4 september 1971 na een nachtelijk auto-ongeval op de rijksweg tussen Brussel en Antwerpen. Naast essays in literaire periodieken en academische bijdragen op colloquia liet de schrijver vooral ongebundeld en voor het merendeel onuitgegeven dichtwerk na. De literaire nalatenschap van De Roek in het Letterenhuis (Antwerpen) is omvangrijk en bevat naast een licentiaatsverhandeling over ‘Stijl en Compositie’ in *Een geverfde ruiter* (1961) van Hugo Claus (onder het promotorschap van Claus-onderzoeker en VUB-hoogleraar Jean Weisgerber) knipsels, brieven, werkschriften (met overgeschreven versregels en citaten) en stapels manuscripten en typoscripten. Het persoonlijke archief is een imposante getuigenis van de onverdroten en minutieuze wijze waarop de dichter maar bleef slijpen en schaven aan afzonderlijke gedichten en vooral aan de enige poëziebundel die tijdens De Roeks leven niet ter perse is gegaan, met name ‘het monumentale gedicht *Jeunesse dorée*’ (Jespers, 1983, p. 17). Het tekstgenetische materiaal werpt een licht op de complexe componeerpoëtica van De Roek en de moeilijk in kaart te brengen tekstgeschiedenis van dit ‘collage-gedicht’ (Jespers, 1983, p. 21). Zo werden (fragmenten van) gedichten, die eerst in tijdschriften zijn gepubliceerd, later bewerkt en geassembleerd in een

groter tekstgeheel. Andere versregels en strofen zijn in de wordingsgeschiedenis meermaals verplaatst of tekstueel gewijzigd. Van De Roek zijn vooral verspreid gepubliceerde gedichten in school- en studentenbladen (*Mannekens, De Geus*) en literaire periodieken (*Ruimten, De Tafelronde, Impuls, Nul, Heibel, Artisjok*) bekend. Ondanks plannen voor een bundeluitgave, eerst van *De onhandige gedichten* bij Manteau (afgewezen begin 1968) en later in een bewerking met als nieuwe titel *Jeunesse dorée* aangeboden bij uitgeverij Monas-De Galge in Antwerpen, achtte de schrijver de laatste overgeleverde tekstversie blijkbaar toch niet goed genoeg. De Galge, gevestigd in Brugge, kwam na een geschil tussen de betrokken vennoten onder de leiding van 'litteraire directeur' en Monas-uitgever Henri-Floris Jaspers (Simons, 1987, p. 199) en verhuisde bijgevolg naar Antwerpen.² Naar verluidt zou De Roek, na 'lang talmen' van Jaspers, het typoscript van *Jeunesse dorée* ook nog hebben aangeboden aan Manteau, waar het in 1969 – ten tweeden male – is afgewezen (Vandevoorde, 2011, p. 19).

Bewaarde tekstgetuigen tonen aan dat de schrijver het lange gedicht *Jeunesse dorée* op het eind van zijn leven wellicht niet als voltooid zag (Vgl. Vervliet, 2010, p. 5).³ Jaspers daarentegen merkte al eerder op, als uitgever van Monas die *Jeunesse dorée* ter publicatie aangeboden kreeg, dat 'de dichter zelf [de kopij] nog persklaar [heeft] gemaakt' (Jaspers, 1983, p. 21). Hoe dan ook, de dichter De Roek heeft niet met een bundel gedebuteerd. De opzet van het verzameld werk, dat in 1980 is verschenen als een postuum eerbetoon aan een oud-collega en een betreurd medewerker van de Vrije Universiteit Brussel, was De Roek op de literaire kaart te zetten. De Antwerpse uitgeverij Pink Editions & Productions en onderzoekers van de VUB achtten een decennium na het ongeval de tijd rijp voor een bundeling van de overgeleverde essays en gedichten.

In deze bijdrage wordt in een beknopt bestek de receptiegeschiedenis van deze postume uitgave, en dus de beeldvorming van De Roeks nagelaten literaire teksten, geconstrueerd.⁴

² Wellicht refereert Jaspers aan het 'door Jan verbeterd manuscript', verderop 'het typoscript', dat ter publicatie aan De Galge is aangeboden (Jaspers, 1983, p. 17).

³ Henri-Floris Jaspers spreekt over *Jeunesse dorée* als een gedichtenbundel (Jaspers, 1983, p. 22), Vandevoorde volgt die typering op twee passages na (Vandevoorde, 2011, p. 12 & p. 14). Net als Raymond Vervliet in het lemma van het *Kritisch lexicon van de Nederlandstalige literatuur* gewagen Michel Dupuis en ikzelf van 'het lange eclectische gedicht' (Vervliet, 2010, p. 5; Dupuis & T'Sjoen, 2011, p. 202).

⁴ De tijdschriftenbijdragen waarin de ideologische opvattingen van De Roek worden besproken (Gysens, 1999) laat ik hier buiten beschouwing.

3. INSTITUTIONELE LEZING VAN EEN POSTUME TEKSTUITGAVE

Gillis Dorleijn, samen met Kees van Rees redacteur van de veel geciteerde opstellenbundel *De productie van literatuur* (2006), lichtte in 2009 de intentie van het boek als volgt toe:

Wij willen laten zien hoe literatuur wordt geproduceerd door actoren en instanties in een sociale ruimte, en met productie wordt dan natuurlijk bedoeld hoe literatuur materieel verschijnt, maar ook hoe ze symbolisch gestalte krijgt in het gesprek over literatuur door critici, auteurs, uitgevers, boekhandelaren, bibliothecarissen, leraren en zo meer, waarbij instanties en woordvoerders verschillende posities ten opzichte van elkaar innemen. [...] Wij zijn hoogstens geïnteresseerd hoe actoren binnen collectieve institutionele kaders betekenis geven aan teksten [...]. (Dorleijn, 1999, p. 3)

Bourdieu en de veldtheorie hebben de opvatting gestalte gegeven dat literair werk symbolische waarde krijgt toegekend ‘in het gesprek over literatuur’. De betekenisgeving door critici en academici van het postuum uitgegeven werk van Jan de Roek kan vanuit deze benaderingswijze een interessante casus opleveren. Hoe beperkt de kritische aandacht voor het literaire oeuvre ook is, een institutioneel-poëtische verkenning van enkele uitspraken en voorstellingwijzen in het academische discours kan opmerkelijke bevindingen opleveren. Een van de onderzoeksresultaten is dat in de kritiek niet zozeer aandacht is besteed aan externe poëtische standpunten van De Roek zelf of het specifieke karakter van diens poëzie. De institutionele rol van de jonge academicus is daarentegen (over)belicht. De Roek is meermaals beschouwd als een intermediair, de spilfiguur van een groep studenten-dichters aan de VUB (eerst een literair salon, later de poëziegroep Steen) of als een interessante en ook ‘charismatisch’ genoemde persoonlijkheid. De recente aandacht voor De Roeks poëzie, in de bloemlezing *Hotel New Flandres* (2008), en de opmerkelijke betekenis die De Roeks poëzie is toegedicht door de samenstellers Dirk van Bastelaere, Erwin Jans en Patrick Peeters, meer bepaald tussen de zelfgecreëerde categorieën ‘paradigmadichter’ en ‘oeuvredichter’, legitimeert een verkennend onderzoekje dat op beeldvorming is gericht. Met name de aanwezigheid van Van Bastelaere in de redactie van de anthologie, in casu de dichter die wordt beschouwd als een icoon van het vroege postmodernisme in de Vlaamse poëzie, heeft ertoe bijgedragen dat het geconstrueerde beeld van De Roeks literaire persoonlijkheid in de inleidende tekst meermaals onder de aandacht is gebracht in de receptie van de bloemlezing. (Vandevoorde,

2008; Groenewegen, 2009) De critici van *Hotel New Flandres* konden niet voorbijgaan aan de door de samenstellers expliciete positionering van de dichter De Roek.

Een 'collectief institutioneel kader' slaat vanzelfsprekend ook op het literatuurwetenschappelijke academische veld. De Roek figureert in publicaties die sinds de jaren negentig aan universiteiten en in opleidingen (letterkundige) neerlandistiek frequent worden gebruikt en die op lectuurlijsten van studenten voorkomen. (Brems & De Geest, 1991; Brems, 2006). De poëtische aandacht van Van Bastelaere en diens coredacteurs in 2008 voor De Roeks dichterschap, ontbreekt in de academische en literatuurhistorische vertogen waarin de naam De Roek opduikt en die vóór de uitgave van de bloemlezing zijn verschenen. De recente keuze uit De Roeks gedichten en essays was voor inleider Hans Vandevoorde een aanleiding om meer doelbewust in te gaan op de niet eerder onderzochte relaties met werk van schrijvende, zowel post- of neo-experimentele als meer traditioneel-belijdende, generatiegenoten en minder de intermediaire of institutionele positie van De Roek te belichten.

4. VERGETELHEID OF EENZIJDIGE AANDACHT?

Ter gelegenheid van de aankondiging van *Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek* (2011) is geopperd dat De Roeks dichtwerk aan 'de vergetelheid' ten prooi is gevallen. Op de webstek van Poëziecentrum was er zelfs sprake van dat diens naam, na de uitgave van het 'nagelaten werk', 'niet meer [werd] vermeld in literaire overzichten'. ([Anoniem], 2011)

Het kan interessant zijn literair-historische, academische en anthologische publicaties te overlopen waarin het werk of de persoon van De Roek figureert. Het resultaat van deze verkenning levert een meer genuanceerd beeld op van de (vermeend gebrekkige) ontvangst van De Roeks werk. Het is overigens maar de vraag hoe meetbaar 'de vergetelheid' van een literaire figuur en diens werk is. Indien het ontbreken van een vermelding in canoniserende literatuurgeschiedenissen een criterium is, dan durf ik de boude bewering op de webstek van Poëziecentrum toch ter discussie stellen. Sinds de uitgave van het verzameld werk in het voorjaar van 1980 is er wel degelijk, zij het mondjesmaat, aandacht voor de literaire persoonlijkheid van Jan de Roek. De veronderstelling dat de naam sindsdien onvermeld bleef in overzichtswerken en niet langer een rol van betekenis in het literaire discours speelt, moet worden genuanceerd.

5. DE ROEK IN 1980

Zonder de pretentie exhaustief te zijn – al voeg ik er meteen aan toe dat een meer doorgedreven speurtocht wellicht niet veel méér had kunnen opleveren (Vervliet, 2010, p. B-1) – kan ik stellen dat de poëzie en de essays van Jan de Roek de afgelopen jaren door gezaghebbende stemmen wel degelijk de nodige aandacht is gegeven. Bijna één decennium na diens overlijden verscheen in het fonds van de Antwerpse uitgeverij Pink Editions & Productions de in een grijze stoffen omslag uitgevoerde tekstuitleg van De Roeks gedichten en essays. Begeleid door Jean Weisgerber en onder de redactie van Jef Barthels, Michel Bartosik en Michel Dupuis zijn in twee luxueuze boekbanden de verspreid gepubliceerde en overwegend onuitgegeven geschriften van De Roek gebundeld. Daarnaast hebben de tekstbezorgers de resultaten van een bibliografisch onderzoek naar voorstadia en prepublicaties van De Roeks teksten gepresenteerd. Ook voor de recent verschenen bloemlezing *Ik ben een overlevende* bleek nog maar eens hoe waardevol het heuristisch onderzoek naar De Roeks verspreid gepubliceerde en onuitgegeven werk is dat in de jaren zeventig aan de VUB werd ondernomen. In hun inleidende tekst voor de verzameld werkuitleg, nog vóór Barthels, Bartosik en Dupuis de aanzet voor een motievenstudie van De Roeks verzamelde gedichten presenteren, lichten de samenstellers de opzet van de teksteditorische onderneming toe: ‘[met] de uitgave van dit verzameld werk [wordt] niet alleen een postume hulde gebracht aan een aangrijpende figuur, maar [wordt] ook [recht gedaan aan een] tot volle rijpheid gekomen oeuvre’. (De Roek, 1980, p. 6) Hoewel de dichter te jong is gestorven, wordt het nagelaten werk van meet af aan en expliciet voorgesteld als ‘tot volle rijpheid gekomen’.

Naast het disparate corpus van contemporaine reacties in het begin van de jaren zeventig en tachtig op De Roeks poëzie kan ook het biografisch-anekdotische en interpretatieve opstel van Henri-Floris Jaspers, later gebundeld in *De boog van Ulysses* (1983), worden vermeld. De receptie van De Roeks werk in de jaren tachtig blijft opvallend beperkt.

6. BEELDVORMING IN DE JAREN NEGENTIG

Afgezien van enkele contemporaine bijdragen, zoals het herdenkingsnummer van *Impuls* (3 (1971-1972) 2-4) dat verscheen kort na het overlijden van De Roek, met teksten van De Neef, Barthels, Christiaens, Dupuis, Bartosik,

Weisgerber en Frank de Crits (Vervliet, 2010, p. B-1), en de besprekingen van het verzameld werk (o.a. Adams, 1981, p. 6-11 en Reynebeau, 1981, p. 590-592), wordt De Roeks poëzie – tien jaar na het verzameld werk – door de Leuvense academici Hugo Brems en Dirk de Geest weer voor het voetlicht gehaald.

Mijn aandacht richt zich voor deze bijdrage niet zozeer op necrologieën (zoals van Eddy van Vliet, Patrick Conrad en Jan vanriet), recensies en meer interpretatieve of evaluerende beschouwingen, maar dus veeleer op academische publicaties die hebben bijgedragen tot de beeldvorming van De Roek. Een eerste belangwekkende uitgave waarin De Roeks literaire persoonlijkheid van belang wordt geacht is *'Opener dan dicht is toe'*. *Poëzie in Vlaanderen 1965-1990*. Hugo Brems en Dirk de Geest hebben de institutionele en intermediaire rol van De Roek kort becommentarieerd. Na een passage over het experimentele literaire tijdschrift *Impuls*, met name over het manifest dat Wilfried Adams en Michel Bartosik concipieerden, wordt betoogd dat *Impuls* een 'volwaardig literair blad' werd 'voornamelijk onder impuls van de charismatische jonge dichter en V.U.B.-literatuurwetenschapper Jan de Roek'. (Brems & De Geest, 1991, p. 56) Ook Geert Buelens heeft in zijn proefschrift het belang van de VUB-connectie geëxpliciteerd. Naar Buelens' inschatting heeft De Roek, met Annie Reniers, Jean Weisgerber en Paul Hadermann, 'verschillende generaties studenten [ingewijd] in de esthetica van het modernisme en die van Van Ostaijen in het bijzonder'. (Buelens, 2001, p. 918) Brems en De Geest hangen ook nog het volgende beeld van De Roeks poëtische opvattingen op: 'een vreemd mengsel van experimentalisme, politiek bewustzijn, een sacrale opvatting over poëzie als openbaring, en maniërisme'. (Brems & De Geest, 1991, p. 56-57) Als intermediair verzamelde de jonge academicus en dichter rond zich 'een kring van dichters die deels uit V.U.B.-studenten (Bartosik, Dupuis, Christiaens, De Neef) bestaat, deels uit figuren van het Antwerpse modernistische of maniëristische milieu (Jespers, Conrad, Van Vliet, Stassaert, Nolens)'. (Brems & De Geest, 1991, p. 57) In het overzicht van markante tendensen en gebeurtenissen in het Vlaamse poëzieveld in de periode 1965-1990 is dit de wijze waarop een beeld van De Roek als dichter en toch vooral *als literair bemiddelaar* in het postexperimentele poëzieveld in Vlaanderen wordt geconstrueerd. De Roek is in het begin van de jaren negentig kortom belicht als een gedreven literatuuronderzoeker die zijn bezwerende rol speelde als spilfiguur van een cenakel van jonge studentendichters en maniëristische schrijvers die vanaf de jaren zeventig met Pink Poet worden geassocieerd.

7. DE ROEK AAN HET BEGIN VAN DE EENENTWINTIGSTE EEUW

Sinds de publicatie van Brems en De Geest is dit beeld van de experimentele ('hermetische') dichter aan veranderingen onderhevig. Geert Buelens wijdt in zijn invloedenstudie *Van Ostaijen tot heden* – ik verwees er al naar – een korte passage aan De Roeks poëzie. *De facto* wordt alleen een passage uit het opstel van Jan de Roek over Patrick Conrad (en Paul van Ostaijen) geciteerd. Hans Vandevoorde merkt in de inleiding van de nieuwe bloemlezing trouwens op dat de dichter De Roek wellicht méér aanleunde bij de poëzie van Pernath, vooral bij Claus en ook wel bij Van de Woestijne, maar dat de relatie met Van Ostaijens sonore woordkunst niet mag worden onderschat (zie verder). Deze uitspraak impliceert dat Buelens in zijn beeldvorming mogelijk te weinig aandacht heeft besteed aan De Roeks relatie met de poëzie van Van Ostaijen. (Vandevoorde, 2011, p. 13)

Enkele jaren na Buelens' proefschrift zien we de naam De Roek weer opduiken in een andere veel geciteerde bron. In het literatuuroverzicht van Hugo Brems, in 2006 verschenen als *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*, komt de naam welgeteld één keer voor. Onder het kopje 'Pink Poet' bespreekt Brems uitgeverijen die werk van leden van het genootschap hebben opgenomen in hun fonds. Naast Manteau en Soethoudt en de Contraminereeks van Tony Rombouts was 'een van de opmerkelijkste initiatieven de uitgeverij Pink Editions&Productions [sic], gesticht door een van de leden, Robert Lowet de Wotrenge'. (Brems, 2006, p. 470) In deze context duikt De Roek op. Brems stelt: 'Van de vijftientig literaire uitgaven tussen 1973 en 1980 waren er tien van pink poets. Daarnaast verschenen er bij Pink Editions ook bundels van Claus, Nolens, De Neef en De Vree, en het verzameld werk van de jonggestorven Jan de Roek, die zowel door de dichters rond *Impuls* als door Pink Poet als inspirator werd geclaimd'. (Brems, 2006, p. 470) Hier is geen sprake meer van een 'aangrijpende' verschijning (De Roek, 1980, p. 6), maar van een postume claim die door de Pink Poets op De Roeks werk is gelegd. Uit de woordkeuze ('inspirator', 'geclaimd') blijkt Brems' inschatting van de impact die in de jaren zeventig aan De Roeks poëzie zou zijn toegeschreven. Dertig jaar na datum oordeelt hij dat precies dit institutionele feit nog aandacht verdient. Meer nog, het is de enige vermelding van De Roek in het overzicht van de Vlaamse literatuur in de jaren zestig en zeventig. Op het werk van de schrijver is door Brems vervolgens niet ingegaan.

8. PERSPECTIEFVERSCHUIVING

In 1995 publiceerde Peter Bormans een uitvoerig essay over thematiek en poëtica en in 2010 schreef Raymond Vervliet met dezelfde aandachtspunten het lemma over Jan de Roek in het *Kritisch lexicon van de Nederlandstalige literatuur*. Beide bijdragen liggen in de lijn van de hermeneutische teksten van Barthels, Bartosik en Dupuis. (De Roek, 1980)

Wellicht betekenisvoller voor de nieuwe aandacht voor De Roeks poëzie de afgelopen jaren, veel méér dan deze verspreid gepubliceerde academische bijdragen en de vermelde korte passages in overzichtswerken van Brems, De Geest en Buelens, is de opname van acht tekst(fragment)en van De Roek – in totaal vijftientig pagina's druk – in de anthologie *Hotel New Flandres. 60 jaar Vlaamse poëzie 1945-2005* (2008). Drie van de acht gedichten zijn fragmenten uit de tijdens De Roeks leven onuitgegeven bundel *Jeunesse dorée*. De samenstellers van *Hotel New Flandres* hebben in hun op expliciete poëticaal gronden gefundeerde classificatiesysteem onder meer een onderscheid gemaakt tussen 'paradigmadichters' en 'oeuvrebouwers'. De dichters wier naam met vijf sterren is gemarkeerd, hebben volgens de bloemlezers 'een nieuw paradigma in de poëzie [...] geïnstalleerd'. Zij voegen toe: 'Bepaalde teksten uit hun oeuvre hebben bijgedragen tot veranderde opvattingen over poëzie en kunnen worden beschouwd als innovaties van het poëtische systeem'. (Van Bastelaere, Jans & Peeters, 2008, p. 17) Tot deze poëticaal innovatieve dichterscohort die met hun poëzie tot een paradigmawissel in de naoorlogse poëzie in Vlaanderen hebben bijgedragen, worden Hugo Claus, Leonard Nolens, Hugues C. Pernath en Willy Roggeman respectievelijk Dirk van Bastelaere, Herman de Coninck en Jotie T'Hooft gerekend. Uit hun oeuvre zijn voor *Hotel New Flandres* respectievelijk tien en negen gedichten geselecteerd. De 'oeuvredichters', de categorie onder deze van de 'paradigmadichters', krijgen vervolgens vier sterren toebedeeld: twee dichters zijn present met acht gedichten en zestien dichters mochten met zeven gedichten in de bloemlezing staan. Het is de verdienste van de samenstellers dat zij op de invloedrijke status van De Roeks poëzie hebben gewezen, al is niet duidelijk waaruit die 'invloed' dan wel bestaat. Met acht teksten (d.w.z. vijf gedichten en drie fragmenten uit *Jeunesse dorée*) scoort De Roek beter dan bijvoorbeeld Stefan Hertmans en Luuk Gruwez. Markanter dan deze kwantificeerbare gegevens is wat de inleiders op poëticaal gronden opmerken over De Roeks werk. Het ijkpuntgehalte van de (post)experimentele poëzie die in de jaren zestig is geconcipieerd, wordt als volgt becommentarieerd: 'het resultaat voor

de periode 1978-1986 [de gebloemleesde poëzie uit die jaren] [wordt] sterk beïnvloed door de publicatie van het verzameld werk van Jan de Roek en Johan Daisne, twee zeer verschillende dichters van wie pas op dit moment het belang voor de Vlaamse poëzie duidelijk wordt'. (Van Bastelaere, Jans & Peeters, 2008, p. 27) Het symbolisch kapitaal dat Van Bastelaere, Jans en Peeters op deze wijze toeschrijven aan De Roeks literaire nalatenschap is aanzienlijk ('sterk beïnvloed', 'het belang voor de Vlaamse poëzie', en verder nog: 'grote impact', 'bepalend'). De volgende alinea in de inleidende tekst citeer ik in extenso. Het is deze passage die De Roek enkele jaren geleden weer in het vizier van de poëziekritiek bracht (zie de bibliografische referenties in de noten bij Groenewegen, 2009, p. 157 en Spinoy, 2009, p. 17-38).

Zo is het topresultaat van 1980 [met 21 geselecteerde gedichten] bepaald door onze keuze uit de *Verzamelde gedichten* van Jan de Roek, een dichter van wie zelden of nooit werk werd gebloemleesd. Zijn in de jaren zestig geschreven werk oefende vooral in de jaren zeventig invloed uit op de *pink poets* en hun entourage, maar zijn grote impact op de ontwikkeling van de Vlaamse poëzie wordt pas ten volle duidelijk bij de verschijning van het verzameld werk. Samen met Pernath is de eveneens jong gestorven De Roek bepalend geweest voor de krachtige doorwerking van het experimentele paradigma. Wellicht zou de invloed van *pink* (Conrad, Van Bruggen, Jespers) en postexperiment (Adams, Bartosik, Van den Brande) zonder De Roek nooit zo groot zijn geweest. (Van Bastelaere, Jans & Peeters, 2008, p. 27)⁵

De inleiders sluiten de passage over de impact van De Roeks poëzie op het literaire veld in Vlaanderen af met de stelling dat de *Verzamelde gedichten* 'in zekere zin de periode van het postexperiment' in Vlaanderen afsluit, en zij voegen er aan toe: 'al zullen Willy Roggeman, Stefan Hertmans en Dirk

⁵ De slotzin van bovenstaand citaat – 'Wellicht zou de invloed van *pink* (Conrad, Van Bruggen, Jespers) en postexperiment (Adams, Bartosik, Van den Brande) zonder De Roek nooit zo groot zijn geweest' – kan zonder meer een nieuwe onderzoeksvraag opleveren. In het Vlaamse poëziesysteem zijn in de jaren zeventig allerlei tendensen waargenomen, van 'neoromantiek', 'post- of neo-experiment' tot 'maniërisme'. In de eerste aflevering van *R.I.P. Driemaandelijks Tijdschrift voor Literatuur en Stijl*, het blad dat Van Bastelaere en Spinoy in 1982 en 1983 redigeerden, wordt een interview met Nic van Bruggen afgedrukt. Op het belang daarvan is al gewezen door Buelens (2001, p. 1028). Niet alleen Van Bruggen, ook de 'neo-experimenteel' De Roek (Vandevoorde, 2008) – door Vandevoorde in zijn inleidende beschouwing 'de laatste erfgenaam van Karel van de Woestijne' genoemd (Vandevoorde, 2011, p. 16) – blijkt in de voorstellingswijze van *Hotel New Flandres* een verbindingsfiguur te zijn tussen neoromantiek, maniërisme en vroeg postmodernisme. Deze veronderstelling nodigt uit tot verder onderzoek.

van Bastelaere daar elk op hun manier nog op aansluiten'. (Van Bastelaere, Jans & Peeters, 2008, p. 27) In welke mate dat het geval is, wordt verder niet toegelicht.

De aandacht voor De Roeks werk van de afgelopen twee decennia, sinds het poëzieoverzicht van Brems en De Geest (1991) en verder aangewakkerd door *Hotel New Flandres* (2008), resulteerde inmiddels in de uitgave van een anthologiebundel. Louisa Chevalier-Bartosik, Eddy Bonte en Guy Gysens hebben in 2011 het initiatief genomen voor een selectieve editie uit het schepende en kritische oeuvre. Hans Vandevoorde, Michel Dupuis en Yves T'Sjoen hebben zich toegelegd op bibliografisch en teksteditorisch onderzoek. Voortbouwend op het voorbereidende werk van Michel Dupuis en de intussen overleden oud-collega's Jef Barthels en Michel Bartosik hebben de teksteditoren zich kunnen verdiepen in de overgeleverde teksten, in alle voorstadia van *Jeunesse dorée* en de andere gedichten.

Het voorwoord dat Hans Vandevoorde opnam in *Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek* wijst in het licht van de hiervoor belichte secundaire literatuur op een andere benadering van De Roeks werk. Niet zozeer diens institutionele positie van 'de postexperimentele zestiger' wordt nog eens becommentarieerd, maar wel de 'relatie tot het werk van anderen en de interne verwijzingen' (Vandevoorde, 2011, p. 12). Aan het einde van diens contextueel-relatieve en niét evaluatieve of literair-institutionele beschouwing vat Vandevoorde de opzet van zijn studie kort samen: hij onderzoekt de gedichten met aandacht voor 'een relatie tot wat aan hen voorafging en wat hen omringde'. (Vandevoorde, 2011, p. 21) Doelstelling van deze aanpak is de plaats van De Roek in het literaire veld van de jaren zestig te duiden. Dergelijke methode sluit aan bij de invloeden- en intertekstualiteitsstudie. De Roeks positie kan volgens Vandevoorde scherper worden belicht in een literatuurgeschiedenis uitgaande van diens relatie met Paul van Ostaijen, Hugo Claus, Hugues C. Pernath of het 'netwerk van bevriende generatiegenoten als Conrad'. (Vandevoorde, 2011, p. 14) Uiteindelijk koos de auteur niet voor een literatuurgeschiedenis vanuit het werk van een gecanoniseerd dichter teneinde de positie in het literaire veld scherper te duiden. Toch wordt De Roek enkele keren, voortbouwend op een versregel van de dichter zelf, getypeerd als 'laatste grote erfgenaam' van Karel van de Woestijne. Vandevoorde belicht het merkwaardige amalgaam van invloedsferen als volgt: 'De Roek blijkt een erfgenaam van de expressieve, traditioneel-belijdende traditie van Van de Woestijne, van de uitgepuurde, op het taalobject gerichte traditie van Van Ostaijen, van de vitale, lichamelijke traditie van Claus, en

van de verhakkelde, maar existentieel aangrijpende traditie van Pernath'. (Vandevoorde, 2011, p. 21) Het beeld van De Roek als institutionele, intermediaire of invloedrijke actor is op die manier bijgesteld door tekst (de poëzie) en context (de relaties 'met het werk van anderen en de interne verwijzingen') nauwer met elkaar in verband te brengen. Voor het eerst in de kritische ontvangst van De Roeks werk wordt niet uitsluitend de belangrijke positie in het institutionele veld van de Vlaamse poëzie belicht maar worden intratekstuele elementen die refereren aan andere literaire personen én de netwerkfunctie van de dichter op elkaar betrokken.

9. BESLUIT

Met deze bijdrage, op basis van een lezing van enkele academische literatuurkritische bronnen, hebben we de postume *posture* (de term is van Jérôme Meizoz) van Jan de Roek trachten te schetsen. In de kritische aandacht voor Jan de Roek is, samenvattend, een verschuiving waarneembaar met als kantelpunt *Hotel New Flandres*. Uit deze casus blijkt dat niet alleen kritische teksten van derden (academici, collega-dichters, critici) een dichter(schap) construeren en een canonieke status toekennen. In verschillende perioden van de literatuurgeschiedenis worden steeds weer andere perspectieven ingezet zoals uit deze beperkte casus mag blijken.

Literatuurbeschouwelijke teksten zijn [...] een bron voor een bepaald type institutioneel onderzoek. In het institutionele kader zijn we [...] op zoek naar vormen van gedrag, zoals positionering en de verdeling van symbolisch kapitaal [...]. Dit gedrag manifesteert zich voor een belangrijk deel als verbaal gedrag waarvan kritische teksten, maar ook brieven, manifesten en dergelijke, uitingvormen zijn. (Dorleijn, 2009, p. 11)

In het poëticaal-institutioneel onderzoek zijn naast manifesten of epistolaire bronnen de programmatische bloemlezingen, samengesteld door literaire actoren die al dan niet een canonieke status wordt toegeschreven, vormen van 'verbaal gedrag'. Tot op heden zijn ze nog maar zelden in het literatuurwetenschappelijke onderzoek verdisconteerd. Anthologisch 'retorisch gedrag' kan evengoed functioneren als verdeelsleutel voor de toekenning van symbolisch kapitaal. Met nieuwsgierigheid kunnen we uitkijken of de hier geschetste verschuiving van thematisch-poëticaal naar meer literatuurhistorisch, relationeel en contextueel onderzoek met betrekking tot De Roek zich in de academische beschouwerspraktijk zal doorzetten. Ik ben mij bewust van de beperktheid van

deze casus op basis waarvan geen veralgemenende conclusies over verschuivingen in de literatuurkritiek kunnen worden geformuleerd. De nieuwe tekstuitgave van De Roeks werk kan hoe dan ook worden gezien als een uiting van een minder uitgesproken op evaluatie gerichte aanpak, laat staan van een louter tekstgerichte of een institutionele benadering. Een voorzichtige conclusie kan zijn dat tekst en context in elkaar haken en relationeel kunnen worden bestudeerd. Het resultaat kan bij uitbreiding een scherpere literatuurgeschiedschrijving opleveren gebaseerd op netwerking en invloeden.

Literatuurlijst

- Adams, W.** (1981). 'Jan de Roek: Verzamelde gedichten & Verzamelde essays'. *Poëziekrant*, 5/5: 6-11.
- [**Anoniem**]. (2011). 'Zaterdag 22 oktober 2011: voorstelling bloemlezing Jan de Roek (1941-1971)'. <http://www.poeziecentrum.be/nieuws/zaterdag-22-oktober-2011-voorstelling-bloemlezing-jan-de-roek-1941-1971> [2 november 2011].
- Barthels, J., Bartosik, M. & Dupuis, M.** (1980). 'Inleiding'. In De Roek, J., *Verzamelde gedichten*. J. Barthels, M. Bartosik en M. Dupuis (eds.). Antwerpen: Pink Editions & Productions, p. 7-17.
- Bormans, P.** (1995). 'Een loflied op de vriendschap: Jan de Roek revisited'. *Gierik/Nieuw Vlaams Tijdschrift*, 13/3: 20-34.
- Bormans, P.** (2011). 'De overlevende. Over *Ik ben de overlevende* van Jan de Roek'. *Poëziekrant*, 35/8: 24-28.
- Brems, H. & De Geest, D.** (1991). '*Opener dan dicht is toe*'. *Poëzie in Vlaanderen 1965-1990*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Brems, H.** (2006). *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Buelens, G.** (2001). *Van Ostaijen tot heden. Zijn invloed op de Vlaamse poëzie*. Nijmegen/Gent: Vantilt/Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.
- De Coux, A.** (2012). "'De menigte zal later zelf wel komen'". *deReactor.org. Platform voor literaire kritiek*, 7 februari 2012. <http://www.dereactor.org/home/detail/de_menigte_zal_later_zelf_wel_komen/> [24 september 2012]
- De Roek, J.** (1980). *Verzamelde gedichten*. J. Barthels, M. Bartosik en M. Dupuis (eds.). Antwerpen: Pink Editions & Productions.
- De Roek, J.** (2011). *Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek*. H. Vandevoorde (inleiding), M. Dupuis en Y. T'Sjoen (ed.). Brussel: VUBPress.
- Dorleijn, G. en Van Rees, K. (red.)**. (2006). *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000*. Nijmegen: Vantilt.
- Dorleijn, G.** (2009). 'De plaats van tekstanalyse in een institutioneel-poëtische benadering'. *Nederlandse letterkunde*, 14/1: 1-19.

- Groenewegen, H.** (2009). ““Hotel New Flandres””: zestig jaar Vlaamse poëzie gebloemleesd’. *Ons Erfdeel*, 52/2: 152-157.
- Gysens, G.** (1999). ‘Tabula Rasa/Terra Incognita’. *Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift*, 17/62: 15-24.
- Jespers, H.F.** (1983). ‘Jan de Roek: “In ons staat de herinnering als een speer te trillen”’. In Jespers, H.F., *De boog van Ulysses*. Antwerpen: Soethoudt & Co, p. 17-26.
- Reynebeau, M.** (1981). ‘Ik word een ruïne in het vuur van de tijd: de poëzie van Jan de Roek’. *Ons Erfdeel*, 24/4: 590-592.
- Simons, L.** (1987). *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. II: de twintigste eeuw*. Tielt: Lannoo.
- Spinoy, E.** (2009). ‘Een verscheurde bloemlezing’. *nY. Tijdschrift voor literatuur, kritiek en amusement*, 1/1: 17-38.
- Van Bastelaere, D., Jans, E. & Peeters, P.** (2008). ‘Hotel New Flandres. 60 jaar Vlaamse poëzie. 1945-2005’. In Idem (red.), *Hotel New Flandres. 60 jaar Vlaamse poëzie. 1945-2005*. Gent: Poëziecentrum, p. 5-33.
- Van Bastelaere, D.** (2012). ““Poëzie, dodenmasker van de ervaring””. *De Leeswolf*, 3/3: 167-170
- Van der Straeten, B.** (2012). ““Wie schrijft, spreekt tegen””. Een rehabilitatie van Jan de Roek’. *Ons Erfdeel*, 2/2: 148-150.
- Vandevoorde, H.** (2008). ‘Het Nieuw Vlaams Getto. Bedenkingen bij *Hotel New Flandres*’. Poëzieweblog De Contrabas: <http://www.decontrabas.com/files/het_nieuwvlaamsgettovandevoorde.pdf> [24 september 2012]
- Vandevoorde, H.** (2011). ‘Jan de Roek: de laatste erfgenaam’. In Dupuis, M. & T’Sjoen, Y. (eds.), *Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek*. Brussel: VUBPress, p. 11-24.
- Vervliet, R.** (2010). ‘Jan de Roek’. *Lexicon van de Nederlandstalige literatuur*, 119 (november 2010): 1-17.